

ברכת שהחיינו בלידת בת

כתוב במסכת ברכות (נט ע"ב) "אמרו ליה ילדה אשתו זכר אומר ברוך הטוב והמטיב". ונפסק כן להלכה באו"ח רכ"ג ס"א. אמנם לא נזכר בש"ס ובראשונים שום חיוב לברך על לידת בת.

שיטת המשנה ברורה

כתוב במ"ב סימן רכ"ג סק"ב וז"ל ומ"מ נ"ל פשוט דבפעם ראשון כשרואה אותה מברך ברכת שהחיינו דמי גרע ממי שרואה את חברו לאחר ל' יום ושמה בראיתו דמברך שהחיינו כדלקמן בסימן רכ"ה ס"א עכ"ל. הגרמ"פ זצ"ל (אגרות משה או"ח ח"ה סי' מ"ג אות ה') הסכים לחידושו של המ"ב וז"ל בדבר חידוש המ"ב בסימן רכ"ג סק"ב ... הוא טעם גדול ... ולכן אף שלא הוזכר זה בדברי רבותינו, ואף בערוך השלחן לא הוזכר חידוש זה, יש מקום לומר דלא משום דפליגי על זה, אלא דמשום הפשיטות, לא כתבו זה. וכדמשמע מלשון המ"ב שכתב שנראה לו פשוט, ואם היה סובר שאלו שלא הזכירו פליגי ע"ז, לא היה זה ממילא דבר פשוט. וממילא למעשה יש להורות כהמ"ב שצריך לברך עכ"ל. וכ"כ בשו"ע הרב סדר ברכת הנהנין פי"ב סי"ב,¹ וקצות השלחן (סי' ס"ו אות ב') וכך היה המנהג של הגה"ק ממונקאטש זי"ע (הובא בספר דרכי חיים ושלום אות רנ"ו), והגרי"י קנייבסקי זצ"ל (הובא בארחות רבינו ח"א עמ' צ"ב).²

והנה כתוב בשולחן ערוך סי' רכ"ה ס"ב "מי שלא ראה את חברו מעולם ושלח לו כתבים אע"פ שהוא נהנה בראיתו אינו מברך על ראייתו". ובמשנה ברורה שם סק"ה כתב "כתב הפמ"ג דאם נתבשר לו שילדה אשתו והוא היה במדינת הים וראהו עתה מברך שהחיינו או מחיה המתים (אם הוא לאחר

¹ עיין שו"ת משנה הלכות (מהדו"ת ח"ג סי' ל"ב).

² וכ"כ בשו"ת בית אבי (ח"ד סי' נ"ו) ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ד סי' ע"ב אות ד').

י"ב חודש) דודאי יש לו שמחה בולדו אף שלא ראהו מעולם". ושם בשער הציפון סק"ה כתב "היינו אפילו נקבה דאי ילדה זכר ובירך על זה ברכת הטוב והמטיב כנ"ל בסימן רכ"ג ובא לביתו בתוך שלשים יום איני יודע אם חייב לברך שהחיינו דברכת הטוב היא כוללת יותר". ולפי דבריו גם הפרי מגדים סבר שיש לברך שהחיינו על ראית הבת. וקשה מדוע לא הביא המ"ב דברי הפמ"ג בסי' רכ"ג כשכתב חידושו. ונראה לפרש שבאמת אינו מוכרח לפרש כן בדברי הפמ"ג דאפשר לומר דקאי על לידת בן ואפילו הכי מברכים הטוב והמטיב ושהחיינו כמ"ש הט"ז בשיטת הרשב"א (שו"ת ח"א סי' רמ"ה) שיכול לברך הטוב והמטיב וגם שהחיינו ביחד (אע"פ שכתב ע"ז איני יודע). ולכן לא הביאו בסימן רכ"ג כראיה לדבריו. אמנם מסי' רכ"ה ס"ב יש להקשות על המ"ב דמבואר דאין מברכים על חבירו שלא ראה מעולם. ולכן הביא דברי הפמ"ג שיכול לברך שהחיינו על ראית התינוק ואגב זה הציע ג"כ דכוונת הפמ"ג היתה על ראית בת.

חולקים על המשנה ברורה

אולם יש חולקים על חידושו של המ"ב. הגרשז"א זצ"ל סובר שאין לברך שהחיינו על לידת בת דבאמת גרע ממי שלא ראה חבירו ל' יום, שבת יום אחד אינו מכירה בכלל ובכמה דקות אי אפשר להבחין בין תינוק לתינוק.³ וכך מביאים בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א.⁴ וכן משמע מסתימת לשון הערוך השלחן⁵ (או"ח סימן רכ"ג ס"א) דאין מברכין שהחיינו על לידת הבת.

שיטת הנצי"ב

הנצי"ב (מרומי שדה ברכות דף נ"ד) הביא דין זה לברך שהחיינו על לידת בת מטעם אחר וז"ל והנה מדאיתא במשנה דעל כלים חדשים מברך,

³ שו"ת מנחת שלמה (תניינא סי' ס' אות ט').

⁴ וזאת הברכה (עמ' קס"ט). וכתב שם דנכון לפטור ברכת שהחיינו בפרי חדש להוציא כל הדעות. וכדברי הגרשז"א כ"כ באבן ישראל (להגרי"י פישר זצ"ל, ח"ט עמ' ע"א) שו"ת משנה הלכות (מהדו"ת ח"א סי' קפ"א, ח"ג סי' ל"ב) ושו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' קל"ב וח"ד סי' נ"ד).

⁵ וכן הבין בכוונתו הציץ אליעזר (יג: כ), ודלא כאג"מ הנ"ל.

יש ללמוד לכאורה דמי שנולדה לו בת שמברך שהחיינו, דלא גרע מאילו קנה עבד או שפחה לשמשו, שהרי מעשה ידיה לאביה, איברא לא ראיתי זאת בפוסקים, ואולי י"ל דבת אינה מתנה טובה לאביה כידוע באגדה עכ"ל.⁶

נ"מ בין המשנה ברורה והנצי"ב

ונראה דיש נ"מ בין סברת הנצי"ב לסברת המ"ב. דלפי המ"ב יכול לברך שהחיינו רק אחר שראה הבת דהברכה תלוי בראיה. אבל לפי הנצי"ב אפשר לברך אף קודם הראיה מפני שהברכה תלויה בקנין למעשה ידים.

והנה בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' ל"ה) נשאל מאחד שהגיע לבית חולים והביא האחות ילדה ואמרה שזה הבת שלו ובירך שהחיינו ואחר זמן חזרה ואמרה שטעתה ושאל השואל האם צריך לברך שהחיינו עוד הפעם או לא. והשיב השבט הלוי דע"פ המ"ב שברכה זו שייך רק לראית הבת ודאי צריך לברך עוד הפעם מפני שבירך בטעות. ונראה דכ"ז א"ש רק לפי המ"ב. אבל לפי הנצי"ב דאין הברכה דוקא על הראיה שפיר שייך דאין צריך שוב לברך. אבל אפשר דאף לפי הנצי"ב אינו צריך לראות הבת לברך שהחיינו אבל אה"נ אם בירך בטעות על בת אחרת דצריך לברך עוד הפעם.

עוד נ"מ במחלוקת המ"ב והנצי"ב הציע הציץ אליעזר (חי"ג ס"כ) דלפי המ"ב גם האם צריכה לברך דגם היא שמחה בראיית בתה. משא"כ לפי הנצי"ב דמעשה ידים של הבת שייכים רק לאב ולא לאם ולכן אין מקום לאם לברך.

שיטת הרשב"א

כתוב בשו"ת הרשב"א ח"א סי' רמ"ה "מסתברא דכל שנולד לו בן צריך לברך שהחיינו בין נולדו לו בנים אחרים בין לא נולדו לו בנים דהא קיימא לן כלישנא בתרא דרבי יוחנן דאמר בפרק הרוואה בין קנה בתים אחרים בין לא קנה מברך שהחיינו אלא שלא ראיתי שנהגו כן אפילו הגדולים אשר בארץ

⁶ ויש לדון בזה"ז אם אין נוהגים כזה במעשה ידיה אם עדיין יכול לברך. ואולי יש בזה נ"מ בין הנצי"ב להמ"ב. ומ"מ משמע מדברי הנצי"ב שאינו סומך על טעמו למעשה דכתב "איברא לא ראיתי זאת בפוסקים".

ושמא עשאוה רשות כקרא חדתא דמברכינן זמן ולא בחובה דכל שאינו בא מזמן לזמן כמועדות אין מברכין שהחיינו בחובה.⁷

וכתב בדרכי משה סי' רכ"ג אות א' וד"ל וצ"ע בתשובות הרשב"א סימן רמ"ה דכתב שם דנולד לו בן מברך שהחיינו וכתב עוד שם דלא ראה גדולים שנהגו כן ומסתברא דכל אלו הברכות אינן אלא רשות אבל לא חובה וצ"ע דהא אמרינן בגמרא דנולד לו בן מברך הטוב והמטיב משום דאיכא אשתו בהדיה ואפשר דהרשב"א לא קאמר אלא היכא שמתה אשתו בשעת לידה דליכא הטבה אלא לדידיה או אפשר לומר דהרשב"א סבירא ליה דוקא ששמע שילדה אשתו זכר הוא דמברכין הטוב והמטיב וכן אמרינן בגמרא אמרו לו ילדה אשתך מברך הטוב והמטיב וכו' אבל היה עצמו אצל הלידה מברך שהחיינו וכן איתא חילוק זה בגמרא לענין גשמים ומ"מ דבריו צ"ע ואפשר דסבירא ליה לרשב"א דצריך לברך הטוב והמטיב וגם שהחיינו כמו שאכתוב למטה בשם סמ"ק⁸ בכיוצא בזה ותמיהני על בית יוסף שכתב דברי הרשב"א ולא פירש עליהם דבר עכ"ל.

ובט"ז סי' רכ"ג סק"א כתב "וכתוב בתשובת רשב"א סי' רמ"ה דנולד לו בן חייב לברך שהחיינו ואף שהיו לו כבר בנים כמו בכלי' חדשים בסמוך וכתב שלא ראה גדולים נוהגים כן אפשר שחשבוהו לההיא דפרק הרוואה רשות כמו ההיא דקרא חדתא כפ' בכל מערבין כיון דלא אתא מוזמן לזמן והוקשה לרמ"א דהא בגמ' איתא דמברך הטוב והמטיב ולא שהחיינו וע"כ מוקי לההי' דרשב"א במתה אמו בלדת' דאז ליכ' הטבה לאחרינ' וע"כ מברך שהחיינו ולא משמע כן בל' הרשב"א דמיירי דוקא בענין זה דלא ה"ל למכתב סתם אלא נראה דהרשב"א מפרש מ"ש בגמ' מברך הטוב כו' היינו נוסף על שהחיינו וכעין שכתוב בסמ"ק הביאו הטור בסמוך שאם קנה לו ולביתו מברך גם הטוב והמטיב משמע דשהחיינו מברך ג"כ וכן בסמוך מת אביו שאמרו מברך הטוב והמטיב פירושו אחר שיאמר ברוך דיין האמת". וע"ע בב"ח שכתב כן.

⁷ עיין שו"ת דברי יציב חאו"ח (סי' פ"ח סק"ט).

⁸ בטור כתב "כתב בסמ"ק שאם קנה לו ולביתו מברך גם הטוב והמטיב". ומדויק מלשון גם שהטוב והמטיב נוסף על שהחיינו. אמנם בהגהות והערות (אות ו') בארבעה טורים השלם מוסדות שירת דבורה מכון ירושלים) הביא מכת"י פריש ודפוסי מנטובה ושלונקי דתיבת גם נמחק. ולפ"ז אין ראייה מדברי הסמ"ק.

והנה הרמ"א בהגהותיו לשו"ע (רכג:א) כתב "ואם מתה אשתו בלידתה מברך שהחינו דהא ליכא הטבה לאחריני וכן אם מת האב קודם שילדתו היא מברכת שהחינו (כן נראה לי ליישב הרשב"א סימן רמ"ה)". אמנם הב"ח והט"ז דחו דבריו ונקטו פשט אחרת של הד"מ והוא דהרשב"א מפרש מ"ש בגמ' מברך הטוב כו' היינו נוסף על שהחינו. ולפי דבריהם ראינו שהרשב"א סבר לברך שהחינו על לידת בן מטעם שהוא כעין קנה בית חדש. ולפי"ז אם שמח בלידת זכר יש מקום לומר דגם על בת יכול לברך שהחינו כמו מי שקנה בית חדש. אמנם יש לדחות דדוקא בבן אמרינן כן וכמ"ש הנצי"ב דאולי בת אינה מתנה טובה לאביה כידוע באגדה.

תאומים – שתי בנות

והנה יש לדון לגבי תאומים מה יהיה הדין לגבי ברכת שהחינו.

באופן שנולד ב' בנות נראה דעדיף לברך שהחינו רק פעם א' דבסימן רכ"ב (ס"א) כתב דעל שמועות טובות מברך שהחינו. ובבאר היטב שם כתב וז"ל "נקט שמועות לשון רבים לאשמועינן שאם בא לו הרבה בבת אחת די בברכה אחת הלך"ט ח"א ס"ק קצ"ט" עכ"ל. וכן הביאו המ"ב (ס"ק ב').⁹

תאומים – בן ובת

אולם יש לדון בלידת בן ובת מה הדין. דהנה מצד אחד יש לומר דברכת הטוב והמטיב כוללת ברכת שהחינו משום דברכת הטוב והמטיב שייכת היכא דטוב לשנים ושהחינו היכא דטוב רק לאחד. ולכן היכא דכבר מברך הטוב והמטיב מטעם אחר יכול לכלול הברכה על הבת בהטוב והמטיב שמברך על הבן, דבעצם שייך לברך הטוב והמטיב על הבת רק שחסר התנאי של טוב לשנים. אמנם מצד שני יש לומר דהחיוב על הבת אינו שייך להחיוב על הבן, דהחיוב על הבן הוא מדינא דגמ' והחיוב על הבת הוא מדין רואה חבירו שהוא מחייב אחר לגמרי ואינו שייך בעצם לברכת הטוב והמטיב על הבן.

וראיתי בספרי זמננו שכתבו לכאן ולכאן אבל לא מצאתי טעם לשבח להכריע בין סברות אלו. ואפשר לומר ע"פ דברי הרשב"א שהבאנו לעיל דראוי לברך הטוב והמטיב וגם שהחינו. דכתב הרשב"א (שו"ת ח"א סי' רמ"ה) דנולד

⁹ ועיין בכף החיים (סי' רכ"ה ס"ק י"ח) ובשו"ת אג"מ (או"ח ח"א סי' פ"ז).

לו בן מברך שהחיינו. והקשה בדרכי משה (סי' רכ"ג) דלכאורה הרשב"א חולק על הגמ' שאמר לברך הטוב והמטיב על לידת בן. והביא הדרכי משה כמה תירוצים לדברי הרשב"א. והתירוץ שנקטו הב"ח והט"ז הוא דכוונת הרשב"א היא דברכת שהחיינו היא בנוסף על הטוב והמטיב. ולפי דבריהם ראינו מהרשב"א שיכול לברך הטוב והמטיב וגם שהחיינו על אותו מאורע. ולפי"ז בנידון דידן לכאורה שפיר יכול לברך הטוב והמטיב על הבן ושהחיינו על הבת. והנה אע"פ שלמעשה אין הלכה כדברי הרשב"א היינו לגבי שאין מברכין שהחיינו על לידת הבן אבל שפיר שייך לומר שעדיין קיים להלכה הא דיכול לברך שתי ברכות אלו היכא דיש סיבה לברך שתיהם, ולא אמרינן דשהחיינו נכלל בברכת הטוב והמטיב, וכמ"ש הב"ח והט"ז והטור בשם הסמ"ק.

והנה כל הנידון הוא כשחייב לברך הברכות בבת אחת. אבל נראה דאם שמע שאשתו ילדה תאומים בן ובת כבר יכול לברך הטוב והמטיב על הבן אבל צריך להמתין לברך שהחיינו עד שיראה בתו. וא"כ כשמברך הטוב והמטיב עדיין אינו יכול לכלול בו השהחיינו (אפילו לאותם הסוכרים שמברכין רק הטוב והמטיב) וממילא יכול לברך שהחיינו אחר זמן כשיראה בתו.